

De eurocrisis toont de zwakte van de Europese sociaal-democratie

Hoe wordt het debat over de eurocrisis door sociaal-democraten in Europa gevoerd? Die vraag proberen Annelies Pilon en Jan Marinus Wiersma te beantwoorden met een zoektocht door websites, nota's en verslagen van zusterpartijen en van de Partij van de Europese Sociaaldemocraten. Is er een eensluidende visie op een oplossing?

ANNELIES PILON & JAN MARINUS WIERSMA

De voorpagina's stonden de afgelopen maanden vol met berichten over de eurocrisis. Wat opvalt is dat het debat in de kranten volledig wordt gedomineerd door rechtse politici. Waarom ontbreekt een duidelijk sociaal-democratisch geluid? Om dat te achterhalen ondernamen we een zoektocht naar het Europese sociaal-democratische verhaal bij de eurocrisis. Dat leverde minder op dan verwacht. We stuitten op veel communiqués van partijbesturen en citaten van woordvoerders, maar kwamen weinig diepgaande analyses of uitgewerkte voorstellen tegen om uit de eurocrisis te geraken of om een herhaling daarvan te voorkomen. Met enkele uitzonderingen gelukkig: de Friedrich Ebert Stiftung (FES) verbonden aan de Duitse SPD, het in Groot-Brittannië gevestigde Policy Network

Over de auteur Annelies Pilon en Jan Marinus Wiersma zijn respectievelijk coördinator van het WBS Europafonds en fellow bij de WBS

Noten zie pagina 22

waarmee de Wiardi Beckman Stichting nauw samenwerkt, en de website Social Journal Europe besteden veel aandacht aan de eurocrisis.

We hebben vooral gezocht naar uitlatingen van verantwoordelijke sociaal-democratische politici en publicaties van onderzoekers die in meer of mindere mate verbonden zijn aan de genoemde instellingen. Ons onderzoekje mag niet representatief genoemd worden voor alle Europese sociaal-democratische partijen. Verklaringen van de Partij van de Europese Sociaaldemocraten (PES) laten veel vragen onbeantwoord. Dat maakt dat de nadruk enigszins is komen te liggen op Duitsland en Frankrijk, ook omdat deze landen bepalend zijn voor de aanpak van de eurocrisis.

In onze analyse gaan we in op de dilemma's waarmee sociaal-democratische partijen te maken hebben, de kritiek die zij uiten op het beleid van de overwegend rechtse regeringen, de rol van de banken in deze crisis, de richting waarin de oplossing gezocht moet worden,

15

de hervorming van de Europese Unie en het hiermee verbonden democratische tekort. Er zijn nauwelijks sociaal-democratische politici of intellectuelen te vinden die pleiten voor het opheffen of opsplitsen van de eurozone, maar voor onmogelijk worden deze opties niet gehouden. Bij het ter perse gaan van dit nummer van *SE&D*, bestond de eurozone nog. Maar dat we ons gedwongen voelen dat te melden, geeft wel aan hoe precar de situatie is.

EUROPEES DENKEN

De bankencrisis uit 2007/2008 leidde wereldwijd tot felle kritiek op het financiële stelsel en het neoliberale marktdenken dat daar achter steekt. Een uitgelezen kans om punten te scoren voor sociaal-democraten zou men denken.

Helaas lukte dat niet. Nergens in Europa wisten sociaal-democraten een grote electorale winst te boeken en het mobiliserend potentieel van de crisis te benutten, zo bleek bij de Europese verkiezingen van 2009. Ernst Hillebrand en Gero Maaß van de Friedrich Ebert Stiftung typeren de zwakte van de sociaal-democratie met de volgende steekwoorden: ‘medeverantwoordelijk voor de liberalisering van de markten’, ‘fatalistisch’, ‘niet opgewassen tegen het dominante marktdenken’ en ‘kwetsbaar in het licht van de kritiek op de *big society*’.¹

Jon Bloomfield stelt op de website van *Social Journal Europe* dat de Europese sociaal-democratie berust in de monetaristische oplossingen die door rechts worden aangedragen. Hij pleit voor een coherente uitdaging van de mantra’s van het Duitse financiële *establishment* en de Europese Centrale Bank (ECB). Wanneer gaan Hollande, Gabriel en Miliband elkaar ontmoeten om een gezamenlijk programma uit te werken?² Volgens Gerassimos Moschonas (Panteion Universiteit Athene) kwam de PES weliswaar met enkele goede alternatieve voorstellen voor een bredere aanpak van de financiële crisis (regulering van de markt, financiële transactiebelasting, Europees stabilisatiefonds — waarover later meer), maar slaagde zij er

niet in de nationale partijen rond deze ideeën te verenigen.³ Stefan Collignon (politiek econoom, onder meer verbonden aan de London School of Economics) verklaart dit door erop te wijzen dat de sociaal-democratie het verlies van nationale soevereiniteit op sociaaleconomisch gebied aan Europa (nog) niet heeft weten op te vangen door een beter samenspel op het Europese niveau.⁴

Er bestaan grote meningsverschillen onder sociaal-democraten over de aanpak van de eurocrisis

Een pijnlijk recent voorbeeld van dergelijke discrepanties waren de reacties op het voorstel van de Griekse minister-president (en PES-partijgenoot) Georgios Papandreou om een referendum te houden over het Griekse steunpakket. Terwijl Poul Nyrup Rasmussen (PES-voorzitter) iedereen opriep de Griekse sociaal-democratische partij PASOK te steunen bij het referendum, verklaarde Ronald Plasterk in de Tweede Kamer dat de PvdA in ieder geval niet met het pakket kon instemmen zolang het referendum niet van tafel was.

Olaf Cramme (Policy Network) omschrijft het social-democratisch dilemma als volgt: ‘Whereas in the past nation-state social democracy could deploy the full range of macro- and micro-economic instruments to tame rampant capitalism, it is nowadays limited to prioritising supply-side reforms and fighting a rather defensive struggle to maintain existing levels of social security and welfare.’⁵ De sterke nationale oriëntatie van de meeste sociaal-democratische partijen is niet nieuw — Europees denken is, anders dan een eeuw geleden, niet hun sterkste kant — maar het is niet alleen een kwestie van attitude. Er bestaan grote meningsverschillen over de aanpak van de eurocrisis.

HET BELEID VAN RECHTSE REGERINGEN
WEEERLEGGEN

Over de oorzaken van de crisis zijn de meeste sociaal-democraten en progressieve analisten het wel eens: er zijn in de loop der jaren te veel barrières weggenomen om ruim baan te geven aan financiële markten en de monetaire unie functioneerde niet goed. Deze vorm van negatieve integratie is vervolgens onvoldoende gecompenseerd met vormen van positieve integratie zoals controle van de markten, het aanpakken van *freerider*-gedrag, het bestrijden van ongelijkheid en andere vormen van sociaal beleid. En dit wreekt zich nu.⁶

Het Groei- en Stabiliteitspact (GSP) heeft de crisis niet kunnen voorkomen. In het geval van Griekenland was er te weinig toezicht en de problemen in Ierland en Spanje — te veel lenen in de particuliere sector — vielen buiten het bereik van het pact. Die situatie ontstond na invoering van de euro, toen een aantal landen hun rentes ineens fors omlaag zagen gaan, waarmee een binnenlandse *boom* kon worden gefinancierd. Daarbij ging het vooral om *non-tradable*-sectoren zoals de bouw. Huizen kun je niet importeren, dus een door goedkope leningen opgefokte vraag leidde tot hogere prijzen en lonen én tot hogere inflatie. Toen die markt instortte werden nationale overheden, die overigens een keurig begrotingsbeleid hadden gevoerd, gedwongen de banken te redden. Daarbovenop kwam de last van de extra financiering om de economische crisis te bestrijden. Het tijdens de groeispurt geleende geld kwam uit landen als Duitsland waar inkomensmatiging, privébesparingen en hogere exporten tot overschotten leidden.

De EU (of liever de eurozone) kiest voor symmetrische oplossingen voor asymmetrische problemen: de aangescherpte budgetdiscipline is van toepassing op alle lidstaten, maar de nadruk op de schuldenlanden miskent het probleem van de landen met een overschot op de betalingsbalans. Hun besparingen zijn in het verleden naar de tekortlanden gevloeid en daar

tegen relatief lage rente ingezet voor tekortfinanciering (Griekenland) of voor investeringen in de huizenmarkt (Spanje en Ierland). Een gemeenschappelijke verklaring⁷ van Sigmar Gabriel (voorzitter SPD) en Martine Aubry (voorzitter PS) uit juni 2011 bepleit een correctie hierop door het stimuleren van de binnenlandse bestedingen in de rijkere EU-landen. Deze vorm van kritiek op een te stringent bezuinigingsbeleid

Steeds weer wordt gehamerd op het belang van investeren in groei

is ook te vinden in een partijleidersdocument van de PES⁸ uit 2010, waarin wordt gevraagd om een meer expansief begrotingsbeleid van sparen en uitgeven. Het duurzaam maken van de totale overheidshuishoudingen is ook goed mogelijk door in overschotlanden de belastingen te verhogen via een ecotaks of door een belasting op financiële transacties. Michael Dauderstadt van de PES stelt in een recente publicatie onomwonden dat schulden groei mogelijk maken en besparingen niet.⁹

Investeren in groei is een onderwerp dat we vaak tegenkwamen tijdens onze zoektocht naar de visie van sociaal-democraten in Europa. Een fundamentele kritiek op het neoliberale *six-pack*, een zestal — in september door het Europees Parlement aanvaarde — wetgevingsvoorstellen voor fiscale discipline en economische coördinatie, ontbreekt evenwel. Een PS-lid van het Franse Parlement bekritiseert slechts het technocratische karakter van het Europese semester — het jaarlijkse toezicht van de EU op het begrotingsbeleid en economische beleid van de lidstaten — en meent dat de Europese Commissie onvoldoende legitimiteit heeft om de lidstaten op hun tekortkomingen aan te spreken.¹⁰

De fractie van socialisten en democraten (S&D) in het Europees Parlement reageerde in september van dit jaar overigens wél kritisch op het *six-pack*: ‘The reform is an austerity pack

based on cuts and sanctions that leaves no room for manoeuvre for smart spending and targeted investment. (...) Without strong growth, member states won't be able to respect their six-pack commitments to cut debt and public deficits.¹¹ Maar veel meer kritiek hebben we niet kunnen vinden. Dit mag enige verbazing wekken omdat de nieuwe procedures met betrekking tot buitensporige tekorten en buitensporige economische onevenwichtigheden de nationale beleidsruimte verder inperken, zonder dat er op Europees niveau nieuwe instrumenten voor bijvoorbeeld het stimuleren van investeringen en groei zijn bijgekomen, laat staan de introductie van nieuwe verdelingsmechanismen zoals een fiscale unie.

De EU kan in economisch opzicht steeds meer als één land worden gezien, maar in politiek opzicht zeker niet. Veelvuldig wordt gewezen op het gebrekkige democratische karakter van de Europese politiek. Europese en nationale parlementen zouden veel meer betrokken moeten worden bij het beleid, zeggen veel sociaal-democraten. Intergouvernementalisme blokkeert het zicht op het algemeen belang van de Unie en houdt daardoor het ontstaan van een Europese loyaliteit tegen. Het probleem wordt breed erkend, maar oplossingen hiervoor hebben sociaal-democratische politici niet voorhanden. Vanuit de Londen School of Economics doen Stefan Collignon en Fritz Scharpf wel voorstellen op sites van sociaal-democratische denktanks, bijvoorbeeld voor een Europese regering die slechts verantwoordelijk is voor de publieke goederen en diensten die alle burgers raken.¹²

18

DE BANKEN, FTT, ECB EN EURO BONDS

De financiële markten en de banken zijn in het sociaal-democratische discours een populaire kop-van-jut. Er worden radicale veranderingen geëist: ze zouden geen financiële producten meer mogen leveren die niet bijdragen aan de reële economie en zouden geen puur speculatieve doelen meer mogen dienen.¹³ En banken

moeten meebetalen aan het herstel van de crisis. Het eerder aangehaalde partijleidersdocument van de PES uit 2010 wil *credit default swaps* en *short selling* verbieden, een belasting van 0,05% op financiële transacties (het gaat hierbij om miljarden transacties) en een Europees *rating agency* instellen (zodat we niet meer volledig afhankelijk zijn van de Amerikaanse agencies).

In november 2011 stemde het Europees Parlement inderdaad in met een verbod op zeer risicovolle vormen van speculeren op de financiële markten. Het verbod kwam tot stand door een overeenkomst tussen de Europese Raad en het Europees Parlement. De Luxemburger Goebbels, onderhandelaar namens de S&D-fractie, zei over de uitkomst: 'This legislation on short selling is one of the most important for tackling the euro

Nationale parlementen zouden veel meer betrokken moeten worden bij het beleid

zone crisis, in particular for discouraging speculation against debts owned by member states. I simply regret that we couldn't reach an agreement sooner. Then, we would have had a much less difficult summer.' Naast een verbod op het zogenaamde *naked short selling* komt er ook een einde aan de mogelijkheid voor het kopen van *credit default swaps* — bijvoorbeeld van Portugal of Griekenland — zonder de onderliggende staatsobligaties daadwerkelijk te bezitten, zoals tot nu toe mogelijk was.¹⁴

De Financial Transaction Tax (FTT), de eerder genoemde belasting op financiële handelingen, krijgt inmiddels vrijwel universele steun van sociaal-democratische partijen. Labour aarzelt nog en houdt vast aan de Britse variant dat alleen een mondiale FTT aanvaardbaar is¹⁵, terwijl de Franse socialisten menen dat indien niet alle EU-landen instemmen er een kopgroep gevormd moet worden.

SPD-leider Gabriel stelde onlangs dat een tweede redding van banken zonder robuuste regulering van de financiële sector voor hem onaanvaardbaar is. De PS eist in ruil voor een eventuele steun aan banken een grotere controle van de overheid op het opereren van de banken. De PS is ook voor een strikte scheiding van retailbanken en zakenbanken.¹⁶ Gabriel (SPD) is het daarmee eens. Vrij vertaald uit het Duits: 'Bij zakenbanken hangen we een bord op waarop staat dat ze niet door de staat gegarandeerd worden.'¹⁷

De rol van de Europese Centrale Bank (ECB) is een terugkerend onderwerp, maar van eensgezindheid daarover is geen sprake. Franse socialisten zien in de ECB een *lender of last resort* met een in principe onbeperkt vermogen tot geldschepping die (net als de *Federal Reserve* in de Verenigde Staten) geld in de economie kan injecteren. Presidentskandidaat François Hollande vindt dat de ECB landen moet kunnen steunen die ondanks hun begrotingsdiscipline het slachtoffer zijn geworden van speculatie.

Buiten Frankrijk wordt deze opvatting niet gedeeld en heeft men er zelfs moeite mee dat de ECB op de secundaire markt leningen van schuldenlanden opkoopt — de ECB is er immers voor de prijsstabiliteit en niets anders. Als de ECB rechtsreeks leningen zou verstrekken, dan zou dat neerkomen op het scheppen van nieuw geld, met onherroepelijk inflatie tot gevolg. De opdracht van de ECB is juist om dat tegen te gaan. Het is de rol van het EFSF (European Financial Stability Facility, het steunfonds voor in de financiële problemen geraakte eurolanden), zo wordt geredeneerd, om kapitaal aan te trekken op de financiële markten. Hier moet wel aan worden toegevoegd dat de afgelopen maanden een verschuiving waarneembaar is geweest in de opstelling van de meer behoudende sociaal-democratische partijen zoals de SPD en de Oostenrijkse sociaal-democratische partij. Naarmate de crisis zich verdiept, blijken deze toch de mogelijkheid van een meer actieve rol van de ECB niet uit te sluiten.

Eurobonds (Europese 'staatsobligaties') zijn populair in de Europese sociaal-democratische familie. Het uitgeven van dergelijke leningen door het EFSF — dat nu veel moeite heeft geld op te halen in de markt — zou de rentelasten voor de tekortlanden aanzienlijk omlaag brengen

De Franse socialisten zien in de ECB een lender of last resort met een onbeperkt vermogen tot geldschepping

en daarmee geld vrijmaken voor economische stimulering. Wel leeft het besef dat het uitgeven van eurobonds pas mogelijk is nadat de budgettaire discipline in de hele eurozone hersteld is. Ook pleiten sommigen voor het uitgeven van deze obligaties tot 60% van de staatsschuld. Daarboven zouden landen gewoon op de markt met de daar geldende rentes moeten lenen.

KLEINST GEMENE DELER

De eurocrisis heeft welhaast onvermijdelijk meer Europese integratie tot gevolg, erkennen de meeste sociaal-democraten. Maar hoe dat precies moet worden vormgegeven, blijft tamelijk vaag. Begrippen als 'economische regering' en 'fiscale en politieke unie' worden regelmatig in de mond genomen, maar worden niet uitgewerkt. Er lijkt hierover binnen de Europese sociaal-democratie geen overeenstemming te bestaan want in PES-verklaringen vindt men weinig over institutionele veranderingen.

Hiervoor wezen we al op de Franse kritiek op de rol van de Europese Commissie bij de implementatie van het Europees semester. Hieruit spreekt een voorkeur voor het intergouvernementalisme, die Frankrijk overigens al sinds het begin van de Europese samenwerking heeft. Dat staat haaks op het voorstel van Nederland, en de PvdA, om een eurocommissaris te belasten met het begrotingstoezicht — een gedachte

die mede is ingegeven door wantrouwen ten opzichte van de Europese Raad, die zelf in het verleden heeft bijgedragen aan het afzwakken van de afspraken binnen het Groei- en Stabiliteitspact. François Hollande deelt dit wantrouwen niet en stelt voor dat de voorzitter van de Europese Raad meer macht moet krijgen en dat deze het voorzitterschap van de Europese Commissie en van ECOFIN moet 'absorberen'. De keuze voor een communautaire of intergouvernementele aanpak is een fundamentele en raakt de kern van de democratische kwestie in Europa.

Een andere wezenlijke vraag wordt opgeworpen door SPD-er Hans-Joachim Hacker. Is de methode-Monnet niet uitgewerkt? Die van stapje voor stapje integreren zonder einddoel. Zijn er niet meer radicale stappen nodig? Hij komt met twee vergaande institutionele ingrepen: een Sociaal Stabiliteitspact (waarin sociale minimumnormen worden opgenomen) en een Betalingsbalanspact (bedoeld om meer evenwicht te brengen tussen landen met overschotten op de betalingsbalans en landen met tekorten). Hacker wil ook een Europees minimumloon én hij wil een Europese werkloosheidsverzekering om asymmetrische schokken binnen de regio beter op te kunnen vangen.

De verklaring van een aantal PES-partijleiders op 25 oktober 2011 naar aanleiding van een eurozonetop, kan men zien als de kleinste gemene deler van de opstelling van de Europese sociaal-democraten ten aanzien van de eurocrisis.¹⁸ Daarin worden vier prioriteiten genoemd:

- > het invoeren van een financiële transactiebelasting
- > een initiatief om banen te scheppen door het mobiliseren van privébesparingen en een grotere rol voor de Europese Investeringsbank (EIB)
- > het reguleren van de financiële markten
- > het aanpakken van de *rating agencies*.

De PES wil dat het EFSF versterkt wordt, maar niet ten koste van de nationale begrotingen en de belastingbetaler. De voorstellen zijn

weinig gedetailleerd en nergens staat hoe ze gerealiseerd kunnen worden. Er wordt geen aandacht besteed aan institutionele vragen, aan het democratische tekort of aan de structurele gebreken van het eurosysteem.

In een op 24 november door de Raad van de PES aangenomen verklaring wordt een bedrag genoemd voor een Europees investeringsplan van € 210 mrd, gedeeltelijk te financieren met een financiële transactiebelasting. De banken moeten worden aangepakt door het verbieden van bepaalde speculatieve acties en het scheiden van zaken- en spaarbanken. Aanbevolen wordt om te onderzoeken of het EFSF door de ECB gefinancierd kan worden en of het mogelijk is eurobonds uit te geven. Het onderlinge toezicht op begrotingen moet versterkt worden maar niet ten koste van het Europese sociaal model en Europa mag zich

De keuze voor een communautaire of intergouvernementele aanpak raakt de kern van de democratische kwestie in Europa

niet bemoeien met de lonen. En volgens de PES is de *bottom line* de volgende: 'We can no longer allow the financial markets to dictate public policy. We are determined to put politics back in the hand of the people.'¹⁹ Op de website van de PES staat bij deze verklaring dat de Britse Labour Party zich er niet aan gebonden acht.

Tot slot nog een opmerking over de eurotop van 8 en 9 december. De zeventien eurolanden besloten een eigen begrotingspact op te stellen nadat het Verenigd Koninkrijk een verdragswijziging blokkeerde. Daarin worden een wettelijke tekortrem opgenomen en welhaast automatische sancties bij begrotingstekorten. Negen van de tien niet-eurolanden verklaarden in principe bereid te zijn toe te treden tot het nieuwe verdrag dat in maart 2012 op tafel moet liggen.

Op de top werd ook besloten tot versterking van de stabilisatiemechanismen voor noodgeval- len. Vooral de banken zullen daarover tevreden zijn — in de toekomst hoeven zij niet meer mee te betalen aan schuldsanering. Het zal niet verbazen dat met vier sociaal-democratische minister-presidenten in de zaal (waarvan één demissionair), het slotcommuniqué weinig sociaal-democratische wensen bevat — geen grotere rol voor de ECB, geen eurobonds, geen financiële transactiebelasting, geen groter noodfonds.

CONCLUSIE

De sociaal-democratische discussie op Europees niveau over de eurocrisis is een afspiegeling van zeventien (of zevenentwintig) nationale discussies die op Europees niveau geen equivalent kennen. Dit vormt ook de inherente zwakte van de PES, die een partij van partijen is en als gevolg van de gehanteerde consensusregel meestal op de kleinst gemene deler uitkomt. Ook is de PES gehandicapt door de omstandigheid dat er nog maar weinig sociaal-democratische premiers over zijn (vier van de zevenentwintig). Daardoor ontbreken aansprekende leiders en een gevoel van macht. Optimisten hopen dat dit zal veranderen na de verkiezingen in Frankrijk en Duitsland van 2012 en 2013. Zij verwijzen daarbij naar eerdere verkiezingen in IJsland en Ierland die sociaal-democratische winst opleverden.

Merkbaar is ook dat sommige zusterpartijen de hete adem in hun nek voelen van populistische concurrenten met anti-Europese opvattingen die proberen garen te spinnen bij de eurocrisis. Zij vrezen dat de aanpak van de eurocrisis het democratisch tekort zal vergroten met alle electorale risico's vandien. Dit vertaalt zich in een aarzelende houding van sommigen ten opzichte van overdracht van bevoegdheden aan Brussel.

Natuurlijk zijn er inhoudelijke overeenkomsten. Vrijwel alle partijen zijn het erover eens dat naast bezuinigingen ook investeringen

nodig zijn, dat de financiële markten moeten meebetalen via een financiële transactiebelasting en dat eurobonds een middel zijn om de schuldenproblematiek aan te pakken. Maar over de invulling hiervan is men — bewust? — vaag.

Er is een kloof waarneembaar tussen de partijen uit de overschotlanden en die uit de tekortlanden. De eerste hebben in grote lijnen ingestemd met de zware bezuinigingen die voor de hulpbehoevende landen zijn opgelegd. Zusterpartijen in Griekenland, Spanje en Portugal hebben het zwaar voor hun kiezen gekregen in de vorm van een regeringwissel in het eerste land en grote verkiezingsnederlagen in de andere twee. In Italië ziet links zich gedwongen een zakenkabinet, en forse bezuinigingen, te steunen. Dergelijke ingrijpende gevolgen zijn

Aan bezuinigingen valt niet te ontkomen, maar de manier waarop deze worden ingevuld maakt nogal wat uit

de collega's in Noordwest-Europa bespaard gebleven. In de rijkere landen zijn sociaal-democraten kritischer geworden op de markt; in het Zuiden zijn ze zich meer bewust van de noodzaak van structurele aanpassingen om hun economieën weerbaarder te maken.

Het sociaal-democratisch geluid zou in Europa nog veel aan kracht kunnen winnen door meer aandacht te geven aan de sociale dimensie van de crisis en te hameren op werk, werk, werk. Ook in de rijkere landen dreigt nu de werkloosheid snel op te lopen. Aan bezuinigingen valt niet te ontkomen, maar de manier waarop deze worden ingevuld maakt nogal wat uit. De huidige crisis leidt onvermijdelijk tot een ander Europa maar zo'n transformatie is geen natuurverschijnsel. Hoe sociaal-democraten die toekomst zien zou onderdeel moeten

zijn van het kerndebat. Wat ons betreft leidt dat tot een keuze voor meer Europa, maar dat zou niet ongeclausuleerd en niet zonder discussie moeten gebeuren. Sociaal en democratisch zijn de trefwoorden. De crisis overleven en wakker worden in een Europa dat de verzorgingsstaat heeft opgeofferd en aan democratie heeft ingeleverd, is de nachtmerrie die we moeten voorkomen.

Sociaal-democraten moeten het verleden van zich afschudden en meer stelling durven nemen tegen het puur marktgerichte denken. Ze moeten de bereidheid tonen om belangentegenstellingen te overbruggen, en nationale interesses te relativieren. Want een stevig gezamenlijk verhaal zonder de bereidheid daarmee in eigen land de boer op te gaan, zal even weinig impact hebben als de verdeeldheid die nu zichtbaar is.

Noten

- 1 Ernst Hillebrand and Gero Maass. *In search of a new political narrative for a solidarity-based society in Europe*. Ten key questions about the future of social democracy in Europe — FES, oktober 2011.
- 2 Jon Bloomfield, *The Eurozone Crisis and the Silence of Social Democracy*, www.social-europe.eu — november 2011.
- 3 Gerassimos Moschos *Trapped in Europe? "Problematic" reformism, the PES, and the future* — paper voor The Amsterdam Process/Next Left, 4 oktober 2011.
- 4 Stefan Collignon, *The Preconditions of Social Europe and the Tasks of Social Democracy*. Chapter In: *The Future of European Social Democracy* — edited by Henning Meyer and Jonathan Rutherford, Palgrave Macmillan, 2011 (forthcoming).
- 5 Olaf Cramme *The power of European integration; social democracy in search of a purpose* — Policy Network paper, September 2011.
- 6 Björn Hacker *Konturen einer Politischen Union*. Die europäische Wirtschafts- und Währungsunion durch mehr Integration neu justieren — FES, Oktober 2011.
- 7 Gezamenlijke verklaring SPD en PS *Mehr Mut und Solidarität in der Krise — gemeinsam für eine starke europäische Wirtschaftsregierung* — 21 juni 2011.
- 8 Verklaring PES-leiders *Let's get Europe working again* — 16 juni 2010.
- 9 Michael Dauderstadt *Eine europäische Wirtschaftsregierung muss Wachstum durch Schulden steuern* — FES, oktober 2011.
- 10 Jérôme Cahuzac e.a. *Crise de l'euro, crise de l'Europe?* — FES & Fondation Jean Jaurès, juni 2011.
- 11 Persbericht S&D-fractie 'Austerity alone won't resolve the Eurozone crisis', warn S&D Euro MPs — 28 september 2011.
- 12 Fritz W. Scharpf *Monetary Union, Fiscal Crisis and the Preemption of Democracy* — LEQS Annual lecture Paper, 12 mei 2011; Stefan Collignon, *The Preconditions of Social Europe and the Tasks of Social Democracy*. Chapter In: *The Future of European Social Democracy* — edited by Henning Meyer and Jonathan Rutherford, Palgrave Macmillan, 2011 (forthcoming).
- 13 Toespraak François Hollande, *Le pire des déficits, c'est le déficit de cohérence* — www.francoishollande.fr, 9 november 2011.
- 14 Persbericht S&D *backs EU ban on sovereign debt speculation* — 14 november 2011.
- 15 Chris Leslie *The government mustn't fail this crucial test of international leadership* — www.LabourList.org, 28 oktober 2011.
- 16 Bureau National de Parti Socialiste *Propositions des socialistes pour le Conseil européen sur la crise bancaire* — 11 oktober 2011.
- 17 www.spd.de *Aktuelles, Wir erleben das Ende einer Epoche* — 18 oktober 2011.
- 18 Persbericht PES *Leaders discuss new economic formula for eurozone* — 25 oktober 2011.
- 19 www.pes.org *PES General Resolution adopted by the PES Council* — 24 november 2011.